

Symposium 25 jaar OBN Kennis maken voor natuurkwaliteit

foto's Landbeeld

tuur- en Bosonderzoek (INBO) uitgenodigd. Met vele dia's en persoonlijke ervaringen schetst hij de ontwikkelingen in natuurbeleid en natuuronderzoek in zijn land. Regelmatig maakt hij een vergelijking met Nederland. Lang benijdde hij ons vanwege de gestructureerde kennisopbouw. De situatie in Vlaanderen is inmiddels sterk verbeterd. Het INBO, een instituut van de Vlaamse overheid, heeft 220 medewerkers en een jaarlijks onderzoeksbudget van 15 miljoen euro. Naast wettelijk verplichte taken heeft het INBO veel ruimte voor eigen onderzoek. Ook is er capaciteit om beheerders met vragen te bedienen. INBO communiceert actief, o.a. met eigen tijdschriften en handboeken.

Paneldiscussie o.l.v. Ed Nijpels

ROBUUSTE GEBIEDEN EN SOORTEN

Ed Nijpels (voorzitter Bosschap): De rijksnatuurvisie zou je zo kunnen lezen dat wanneer er maar voldoende robuuste natuur is, er geen aandacht meer nodig is voor de Habitatrictlijn en de soorten - die zouden zich wel redden. Onderschrijf je dit?

Mascha Brouwer (divisiedirecteur Staatsbosbeheer): Bij herstel van systemen, bijvoorbeeld de Delta of het Waddengebied, krijgt het gebied dynamiek en robuustheid. Het kan

Het zijn dynamische tijden, ook voor OBN. Het 25-jarig bestaan van het kennisnetwerk is een goede aanleiding om samen te komen, resultaten te bespreken en vooral de blik op de toekomst te richten. Wat maakt OBN succesvol en hoe houden we het kennisnetwerk ook in de toekomst relevant?

Ruim 200 mensen hadden zich op 26 juni verzameld op congrescentrum De Boerinn bij Woerden. Vooral onderzoekers, maar ook beheerders en beleidsmakers. Het prachtige weer weerhield hen niet om in schemerige ruimtes als wagenshuur en hooiberg te komen luisteren en actief mee te praten over vele facetten van OBN. Naast het plenaire programma waren er lezingen, over 'water en natuur', beheeradviezen, de PAS, LIFE+ en nog veel meer. Daarbuiten was er gelegenheid om bij te praten en kennis op te doen op de informatiemarkt waar de OBN-deskundigenteams zich presenteerden. Hieronder is een klein deel van het gevarieerde programma beschreven.

OBN, al 25 jaar relevant

Dagvoorzitter Teo Wams (directeur Natuurbeheer Natuurmonumenten en bestuurslid VBNE met OBN in portefeuille) opent het symposium: "Waarom bestaat OBN? 25 jaar geleden werd er hoge urgentie gevoeld om de natuur met concrete maatregelen te helpen tegen de effecten van verzuring, vermisting en verdroging. Voor effectieve maatregelen is kennis nodig, was het idee. Zo besloot men tot het opzetten van het kennisnetwerk OBN – dat stond voor Overlevingsplan Bos en Natuur. OBN is in de loop van de tijd op onderdelen veranderd. Een belangrijk principe is gebleven: onderzoekers werken nauw samen met uitvoerders, en nog steeds is er veel aandacht voor het uitdragen van kennis naar de praktijk. Dat dit werkt bewijzen vele successen. 25 jaar OBN is óók een goed moment om met bestaande én nieuwe partijen vooruit te kijken naar de actuele opgaven rond natuurkwaliteit en de rol die kennis hierin kan spelen."

Natuuronderzoek in Vlaanderen

Om het natuuronderzoek in Nederland te spiegelen aan dat van Vlaanderen is Geert de Blust van het Belgische Instituut voor Na-

een stootje hebben en soorten floreren. Wij proberen in onze beheerstrategie hier al langere tijd vorm aan te geven. Wat mij betreft streven we naar robuustheid én aandacht voor soorten. Het is niet 'of' maar 'en'.

Nijpels: Gaan we met het nieuwe rijksbeleid soorten opgeven?

Brouwer: Juist in grote systemen is de natuur heel dynamisch; soorten komen en gaan. Af en toe zal je balans op moeten maken of een afnemende soort nog te redden is. Misschien moet je dan besluiten: het is genoeg geweest.

Leon Lamers (hoogleraar Radboud Universiteit): We weten dat robuuste natuur een eufemisme is voor goedkope natuur. Dat is niet zo erg zolang het niet doorslaat. Er zijn enorme effecten op de natuur als we niets meer doen. En als we nergens bijsturen in de natuur krijgen we overal dezelfde saaie bende.

KENNIS

Nijpels: Is er in Nederland nog steeds een grote behoefte aan kennis voor natuurbeleid?

Lamers: Die behoefte is er nog steeds. Dat hoor ik van alle mensen waar ik mee samenwerk.

Brouwer: Wij kunnen zelf niet alle specialisten in huis hebben, daarom kunnen we niet zonder het OBN.

Nijpels: Hoe gaan provincies verzekeren dat ze in de toekomst over de benodigde kennis kunnen beschikken?

Jan Jacob van Dijk (gedeputeerde provincie Gelderland): Kennis is cruciaal. Er is daarom geld gereserveerd. Maar dat is niet alleen voor OBN. Kennis van bijvoorbeeld OBN blijft nodig om te kunnen motiveren waarom wij grote uitgaven doen voor het natuurbeleid, zoals de aanleg van ecoducten. Kennis hebben we bovendien nodig voor betere beheermethoden zodat het beleid effectiever wordt. *Rob van Brouwershaven (directeur Natuur & Biodiversiteit, ministerie van Economische Zaken):* De rijksnatuurvisie laat zien dat er veel meer natuurbeheerders in Nederland zijn dan de traditionele natuurterreinbeheerders: zoals boeren en waterbeheerders. Laat deze beheerders ook aan de slag gaan. Ik wil OBN vragen mee te denken over de ontwikkeling van een nieuw open lerend kennisnetwerk, dat deze beheerders bedient.

Lezing Innovatieve communicatie

Als eerste voorbeeld van innovatieve natuurcommunicatie presenteert Andy Wilbers (AW64) de online Vennensleutel. Deze webapplicatie die hij in opdracht van OBN maakt, vervangt de oude papieren versie van de sleutel. Die bleek voor teveel gebruikers een doolhof en bleef daardoor ongebruikt op de boekenplank. Kenmerken van de digitale vennensleutel zijn flexibiliteit en gebruiksgemak. De sleutel geeft algemene informatie

en de mogelijkheid tot analyseren van een specifiek ven. De praktijk zal moeten uitwijzen of deze sleutel aansluit bij de wensen en werkwijze van de doelgroep. Met de interactiviteit zit het in elk geval wel goed. Dat laatste kan ook gezegd worden van het nieuwe online tijdschrift Duinenemensen.nl van Rolf Roos (Natuurmedia). Deze website is volgens uitgever Roos méér dan een winkelatalage: het is ook een kennissite over de duinen en de mensen die er wonen, werken en recreëren. Hij richt zich op liefhebbers van duinen en stimuleert dat zij bijdragen leveren aan de website, door aanvullingen te geven op de artikelen, foto's en filmpjes te posten, of zelf artikelen te schrijven.

Lezing Invasieve exoten

Henk Siebel (Natuurmonumenten) definieert exoten als soorten die van buiten Europa in ons land zijn ingevoerd. Er zijn duizenden exoten in Nederland, de meeste geven nauwelijks problemen. De kleine groep die wel ernstige problemen veroorzaakt -omdat ze de biodiversiteit, onze veiligheid of gezondheid bedreigen- noemen we invasieve exoten.

Hoe pak je invasieve exoten aan? Als de populatie nog klein is kan de soort effectief bestreden worden. Als de populatie de tijd heeft gekregen zich sterk uit te breiden is de bestrijding moeilijker en kostbaar. De meest effectieve aanpak is daarom: introductie tegengaan. Dat betekent handelsstromen in de gaten houden; bij natuurgebieden opletten bij aanvoeren van grond en voorkomen dat mensen tuinafval dumpen. Zodra exoten binnen komen zit je in een volgende fase. Vroegtijdig ontdekken en bestrijden is hier essentieel. Volgens Siebel zijn er onder de invasieve exoten maar weinig dieren waartegen effectief kan worden opgetreden. Bij planten is er een lijst van bijna 30 soorten

waarvan bestrijding essentieel is (zie VBNE.nl). Hij benadrukt dat deze soorten tegen lage kosten kunnen worden bestreden, mits je vroeg ingrijpt. Hij hoopt dat ook gemeentelijke beheerders -die nu nog vaak invasieve soorten zoals rimpelroos aanplanten- kennisnemen van deze lijst en het advies ter harte nemen.

Afsluiting en conclusies

Als laatste onderdeel van het programma ondervraagt Teo Wams gedeputeerde Rein Munniksma van provincie Drenthe over de nieuwe rol van de provincies en de relatie met Kennisnetwerk OBN. "Ik wil dat in mijn provincie de natuur nog robuuster wordt, in goede samenhang met de wateropgave. Op andere plekken moeten ontwikkelingsmogelijkheden zijn voor de landbouw. We moeten onderzoeken waar we economische voordelen kunnen halen uit recreatie en beleving." Munniksma heeft OBN leren kennen als een kennisnetwerk dat toepasbare kennis oplevert: "In het Reestdal hadden de provincies verschillende opvattingen hoe ze met natuur om wilden gaan. In goed overleg is er een pragmatische en goede oplossing gekomen. Een OBN-advies leverde daarbij een belangrijke bijdrage." Munniksma zou graag zien dat OBN zich ook ontfermt over het agrarisch natuurbeheer; hij ziet weinig in een gescheiden kennisnetwerk voor agrarisch natuurbeheer.

Tenslotte geeft Wams een korte impressie van de dag: "Binnen OBN komen beheerders, beleidmakers en onderzoekers tot relevante vragen en toepasbaar onderzoek. Het is vandaag weer eens bevestigd dat OBN ongelooflijk kosteneffectief opereert. Veel genoemd is de wens tot verbreding: met water, met agrarisch natuurbeheer. Daar liggen kansen. Daarnaast zou het goed zijn dat OBN sterker aansluit bij de vragen vanuit het beleid. Tot besluit: we kunnen nooit teveel doen aan kennisverspreiding. Want wat heb je aan kennis wanneer die niet toegepast wordt?" [HvdB]

Voor meer info over het symposium:
www.natuurkennis.nl

Beheeradvies Oerderduinen Ameland

Op verzoek van beheerder It Fryske Gea heeft een delegatie van het OBN-deskundigenteam Duin- en kustlandschap advies uitgebracht over effectieve beheeringrepen voor het duingebied op Oost-Ameland.

Voor It Fryske Gea is de vergaande veroudering en verruiging van de grijze duinen in dit gebied een belangrijk aandachtspunt. In de vorig jaar opgestelde beheersvisie heeft de organisatie aangegeven dat ze het areaal goed ontwikkeld grijs duin (habitattypen H2130) wil gaan uitbreiden. Dit is ook de ambitie vanuit het beheerplan Natura 2000. Als maatregel dacht men aan grootschalig plaggen, mogelijk aangevuld met maaien en of beweiden, in totaal op ongeveer 10 procent van het verruigde grijze duin (30 ha). OBN kreeg de concrete vraag welke locaties op Oost-Ameland het meest kansrijk zijn om met ingrepen de ecologische kwaliteit van het gehele duingebied te verbeteren.

En welke maatregelen daarbij het meest effectief zijn? Het ad-hoc adviesteam heeft zich in het onderwerp verdiept en bezocht het terrein in april. Dat in het oude duincomplex nauwelijks meer verstuiwing plaatsvindt, met een bijbehorende flora en fauna van oude successiestadia, is een natuurlijk fenomeen. Al is de aard van de vegetatieontwikkeling niet volledig natuurlijk te noemen. Toename van stikstofdepositie, vermesting door de lokale meeuwenkolonie en sterke achteruitgang van de konijnenpopulatie heeft geleid tot een wel erg sterke woekering van duinriet, wilgenroosje en brandnetel. Het adviesteam keek in vier deelgebieden, waar de situatie steeds wat anders was wat

betreft de landschappelijke ligging, begroeiing, werkzame processen als geschiedenis.

Aansluiten bij natuurlijke processen

Voor elk van de vier deelgebieden gaf het OBN-team een concreet advies op maat. Voor de duinrand van de begraaide kwelder was het advies: geen aanvullende maatregelen uitvoeren, want hier gaat het goed. Op het sterk verruigde terrein van de oude meeuwenkolonie zagen de deskundigen weinig in plaggen, eventueel wel in begrazen. In een jongere en kalkrijkere duinenrij leken de potenties gunstig voor plaggen, zeker als daarbij een drempel verwijderd zou worden waardoor bij noordwesterstorm zeewater tot aan de voet van het duin kon komen. In de zeereepduinen zag het OBN-team zo positieve effecten van de in 2012 gemaakte stuifkuilen en kerf, dat het adviseerde deze ingrepen op grotere schaal toe te passen om nog meer dynamiek te genereren. Kern van het advies was steeds: zoveel mogelijk aansluiten bij natuurlijke processen die de ontwikkeling van de vegetatie sturen. Dat zijn de werking van (zout)water en wind, en de begrazing door konijnen en de ingebrachte grote grazers. De adviseurs benadrukten ten slotte de noodzaak om een monitoringplan op te zetten, onmisbaar om in de toekomst vast te kunnen stellen of de maatregelen het gewenste effect hebben gehad.

Ecoloog Sietske Rintjema is enthousiast over het advies: "De problematiek is helder beschreven en de kansrijkdom in de verschillende situaties is goed in kaart gebracht. Verrassend vonden wij dat de adviseurs ons juist afraadden om op de sterk verruigde plek van de oude meeuwenkolonie te gaan plaggen, vanwege de lage potenties voor natuurherstel en de aantasting van aardkundige waarden (duinbogen)." De beheerder neemt het doorwrochte advies zeer serieus, het vormt een belangrijke basis bij de verdere planuitwerking die reeds is gestart. [HvdB]

Voor meer informatie: het beheeradvies staat op www.natuurkennis.nl

foto An Vos, Alterra

Schimmeldraden op organische stof (400 x vergroot).

‘Kijk meer naar de bodem’

Het lijkt zo handig, om met plaggen de effecten van stikstofdepositie in de duinen – de vergrassing – te bestrijden. Onderzoek naar stikstofmineralisatie en bodemleven in het Renodunaal district geeft daarvoor echter geen argumenten. ‘Voorzichtig met plaggen’, zeggen de onderzoekers daarom.

Grijze duinen (H2130) zijn een prioritair habitattypen waarvoor Nederland een grote verantwoordelijkheid heeft. Het staat onder druk door de hoge stikstofdepositie. Beheerders en onderzoekers zijn naarstig op zoek naar maatregelen om de vergrassing te stoppen en om te buigen naar herstel van de biodiversiteit. In deze studie van de Universiteit van Amsterdam en Alterra (WUR) zijn stikstofmineralisatie en bodemleven onderzocht, om de maatregel plaggen – die ook in de PAS wordt genoemd – beter te kunnen onderbouwen. De kustduinen zijn een complex systeem, veel complexer dan de stuifzanden, begint onderzoeker Annemieke Kooijman (UvA). "Je hebt bijvoorbeeld te maken met grote gradiënten, in geologie en bodem. Die maken dat je nooit kan zeggen als je ergens onderzoek doet: wat hier gebeurt is representatief voor de hele kust." Het was een fundamenteel onderzoek, niet alleen gericht om de beheerder te helpen, maar ook om beter te begrijpen hoe het ecosysteem reageert op de atmosferische depositie van stikstof. Dat is op diverse locaties binnen de Amsterdamse Waterleidingduinen onderzocht, op de gradiënt kalkrijk-kalkarm en bij bodems met hoge en lage organische stofgehalten.

Verrassing

Anders dan verwacht vonden de onderzoekers nauwelijks verschil tussen kalkrijke en kalkarme bodems wat betreft de aangetroffen micro-organismen. Een andere

foto Alma de Groot

verrassing uit dit onderzoek: gelabeld stikstof bleek vooral in nitraat te worden omgezet, ook in kalkarme bodems. Daarmee wordt het risico van langdurige opslag van stikstof in de bodem een stuk kleiner. Nog een verrassing: een oude bodem met veel organische stof leidt niet automatisch tot een hoge beschikbaarheid van stikstof. Kooijman: "Dat was het heersende idee. Vanzelfsprekend zit in oudere bodems veel meer organische stof dan in jonge bodems, maar die organische stof is al zo ver afgebroken dat die veel minder actief is. Er valt voor plantenwortels niet veel meer te halen. Jonge bodems bevatten minder organische stof, maar die is veel actiever. Per saldo is er weinig verschil." Door dit nieuwe inzicht is Kooijman terughoudender geworden als het gaat om plaggen van oude duinbodems, want dat is wellicht helemaal niet nodig en mogelijk zelfs nadelig.

Oude bodems – hoge biodiversiteit

Kooijman pleit er voor om bodems oud te laten worden: "Laat ze maar rijpen." Er wordt volgens haar te gemakkelijk gezegd: jonge bodems zijn goed, want ze bevatten weinig organische stof. "Maar wij vinden (in ander onderzoek) dat vooral in de kalkrijke duinen de oudere bodems (met veel organische stof) de hoogste biodiversiteit aan plantensoorten hebben. Door de pioniersoorten zijn jonge bodems leuk, maar de echte duingraslandsoorten komen pas als de bodems ouder zijn. Pas na een jaar of tachtig komt de ontwikkeling naar een echt duingrasland op gang. Dan pas heb je een goed substraat waar de duingraslandsoorten zich thuis voelen. Daarom zeggen we: je moet niet altijd plaggen."

Wat raadt Kooijman beheerder aan?

- Stap 1: Kijk of de bodem kalkarm of kalkrijk is (kijk naar de vegetatie of test met zoutzuur);
- Stap 2:
 - a) in kalkrijke duinen: zorg dat bodem kalkrijk blijft (door kleinschalige verstuingen), want dan wordt ook fosfaat gebonden. En geef de bodem tijd om te rijpen;
 - b) in kalkarme, zure duinen: als je geen grote problemen hebt (bijv. Amerikaanse vogelkers) kun je beter niet teveel doen, hooguit wat begrazen; kleinschalig verstuingen is altijd goed.

Wadden

Kooijman noemt de situatie in het Waddendistrict 'dubbel problematisch'. Omdat de bodem geen ijzer en geen kalk bevat ontbreekt het mechanisme om fosfaat vast te leggen. Dat maakt dat je altijd een hoge fosfaatbeschikbaarheid hebt en dus automatisch een probleem met de stikstofdepositie. Daar zal je eerder moeten ingrijpen. Over verschil in bodemleven kan ze niet zoveel zeggen, omdat ze dat niet heeft onderzocht. [HvdB]

Voor meer informatie: rapport OBN189-DK
a.m.kooijman@uva.nl

De Natuur van de kust

Binnenkort verschijnt het boek 'De natuur van de kust; tussen aangroei en afslag', dat onder redactie en met medewerking van het OBN deskundigenteam Duin- en kustlandschap tot stand is gekomen. Het boek gaat over het huidige en toekomstig natuurbeheer van de zandige kust in relatie tot de zeekerende functie. Dit goed leesbare en rijk geïllustreerde boek maakt wetenschappelijke kennis voor een breed publiek toegankelijk. Een aanrader!

Bij voorintekening via uitgeverij Natuurmedia is de prijs € 17,45 (tot 1 oktober), daarna € 24,95. De VBNE zal de doelgroep (duin- en kustbeheerders) van exemplaren voorzien.

Voor meer informatie:
www.natuurmedia.nl

Ouderdom oibossen in kaart gebracht

In het programma Stroomlijn van Rijkswaterstaat worden momenteel afspraken gemaakt welke vegetatie uit de stroombaan van de rivier verwijderd moet worden om bij hoogwater geen belemmeringen voor de doorstroming te veroorzaken. Om de beheerders in de uiterwaarden te ondersteunen heeft het deskundigenteam Rivierenlandschap Alterra opdracht gegeven de ouderdom van oibossen in de stroombaan van de Maas en de Rijntakken in kaart te brengen. Deze informatie helpt beheerders om een goede afweging te maken over het verwijderen van bomen en struiken uit de stroombaan. Hierdoor kan mogelijk oud oibos gespaard blijven. Oud oibos is doorgaans soortenrijk, er komen bijvoorbeeld zeldzame mossen voor. Ook zijn oude bossen van belang als brongebied bij het koloniseren van nieuwe bossen in het winterbed. De GIS-kaarten zijn te vinden op www.natuurkennis.nl -> beheeradviezen.

Nieuwe rapporten

Begrazingsbeheer in relatie tot herstel van faunageenschappen in droge duingraslanden. Eindrapportage 2009-2013. OBN190-DK

Preadvis voor herstel en ontwikkeling van vochtige bossen op de pleistocene zandgronden. OBN192-NZ

Ontwikkeling van zoet-zoutgradiënten met en zonder dynamisch kustbeheer. Een onderzoek naar de mogelijkheden voor meer natuurlijke ontwikkelingen in het kustgebied. OBN193-DK

Stikstofkringloop in kalkrijke en kalkarme duinbodems en de implicaties daarvan voor de effectiviteit van plaggen. OBN189-DK

Advies beheeringrepen Oerderduinen Oost-Ameland. Advies-OBN-05-DK

- Rapporten kunt u gratis bestellen via info@vbne.nl onder vermelding van de rapportcode.
- De OBN-rapporten zijn bovendien als pdf te downloaden van www.natuurkennis.nl
- Op deze website vindt u daarnaast informatie over de uitvoering van beheermaatregelen in de diverse landschappen.
- Op www.natuurportal.nl vindt u een krachtige zoekmachine om specifiek op natuuronderwerpen te zoeken.

De OBN-nieuwsbrief is een uitgave van de VBNE. Een pdf-versie vindt u op www.natuurkennis.nl.

Redactie

Hans van den Bos, Mark Brunsveld, Wim Wiersinga

Redactie-adres

VBNE
Princenhof Park 9, 3972 NG Driebergen
info@vbne.nl

Lay-out

Aukje Gorter grafisch ontwerper

Druk

Senefeleder Misset, Doetinchem